

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1129420/3

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב א' אהרן כץ, הרב שלמה שפירא, הרב ציון לוז-אילוז

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אבי גפן)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אריה ספרא ועו"ד אבי אמר)

הנדון: פשרה בכתובה גבוהה הכתובה בלירות

פסק דין

בפנינו ערעור על החלטת בית הדין האזורי מתאריך י"ט בטבת תשע"ט (27.12.2018), לפיו, המשיב/הבעל לשעבר מחוייב לשלם למערערת/האישה סך של 150,000 ש"ח דמי כתובה.

סכום זה נפסק כפשרה, וכפי שיבואר להלן.

עילת הערעור המרכזית שהוצגה בפנינו, וכפי שהיא מופיעה בכתב הערעור, היא סביב שאלת ההצמדה של הכתובה והפשרה שנעשתה סביבה.

לטענת המערערת, מאחר והמשיב חוייב בכתובה ללא שום ספק, ומאחר והכתובה המקורית משנת 1979 היא 6 מיליון לירות, ומאחר והצמדתה למדד עולה לסכום של כ-3 מיליון שקלים חדשים נכון להיום, הרי שהפשרה שעשה בית הדין (150,000 ש"ח בלבד) היא רחוקה מהדין, ואינה סבירה כלל.

ב"כ המערערת מפנה לפסקי דין רבניים, שנוקטים בשאלת ההצמדה של הכתובה, באורח כללי, שיש לפשר ולחייב בשני שליש, מהערך המוצמד.

בנדו"ד שהצמדה מליאה מובילה לסכום של כ-3 מיליון ש"ח, הרי שהפשרה צריכה לעמוד על כ-2 מיליון ש"ח. למרות האמור, המערערת הצהירה בעצמה הן בפני בית הדין האזורי, והן במהלך הדיון שבפנינו, שהיא תסתפק בסכום שיעמוד על שווי חלקו של המשיב בדירתם המשותפת, כך שתוכל לרכוש את חלקו בדירה ולא תיזרק לרחוב, כלשונה.

זוהי עילת הערעור העיקרית, והשאר נספחיה.

לאחר שמיעת דברי הצדדים, ולאחר העיון בחומר שבתיק, ובפרט לאחר העיון המדוקדק בפסק הדין נשוא הערעור, בית הדין מגיע למסקנה שיש לקבל חלקית את הערעור.

מפסק דין נשוא הערעור עולה תמונה ברורה, שבית הדין התרשם שבנסיבות התיק יש לחייב, ללא ספק כל שהוא, את המשיב בתשלום הכתובה. יש להניח, שאילו הכתובה הייתה נקובה בסכום סביר בשקלים חדשים, היה בית הדין מחייב את המשיב בתשלום מלוא הכתובה.

לא נמצאו בפסק הדין נשוא הערעור, סיבות אחרות לעשיית הפשרה, מלבד הסכום הנקוב בכתובה (בלירות משנת 1979). גם הפתיח של פסק הדין מבליט את הנקודה, שהפשרה שתיעשה תתייחס אך ורק לשאלת ההצמדה. כך גם בסיומו של פסק הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאחר וכך, אנו פטורים מלהתעסק בטיעונים השונים שטענו הצדדים, בשאלה מי גרם לגירושין שיבואו לעולם, שאלה, שאינה מונחת לפתחנו כלל.

ונוסיף ונבהיר, שמאחר ולדעת בית הדין האזורי אין ספק, שיש לחייב בכתובה בנסיבות התיק, ועשיית הפשרה נבעה אך ורק משאלת ההצמדה, כבר מילתנו אמורה, במספר רב של פסקי דין, שאין בית הדין הנוכחי מתערב בקביעת העובדות על בסיס התרשמותו של בית דין אזורי, ולא מתערב בשיקול דעתו של בית הדין האזורי ובהכרעת הדין שניתנת על בסיס התרשמותו הישירה מהצדדים ומטענותיהם שנטענו בפניו.

ובכן, הנחת היסוד להכרעתנו שלהלן היא שהמשיב חייב בכתובה במלואה, וכל השאלה היא כיצד להתייחס לכתובה הנקובה בלירות (משנת 1979), ובשאלת הצמדה של סכום הכתובה.

גובה הפשרה בסך של 150,000 ש"ח שנקבעה בפועל על ידי בית הדין, בפסק הדין נשוא הערעור, לא נומקה כלל. מתוך פסק הדין לא ברור מהם הגורמים שהובילו לסכום זה. כמובא בראשית הדברים, הצמדה מליאה למדד מובילה לסך של כ-3 מיליון ש"ח, וללא ההצמדה גובה הכתובה הוא 600 ש"ח בלבד.

אב בית הדין הרה"ג אושינסקי שליט"א, שפסק דינו הוא נשוא הערעור שבפנינו, סיכם בהרחבה בספרו אורות המשפט (ח"ג עמ' רצב ואילך), את השיטות השונות שעל פיהם נוקטים בתי הדין השונים, בשאלה הצמדה של כתובה, ואת ציון המאמרים ופסקי הדין שנכתבו בשאלה עקרונית זו, עיי"ש, ואין צורך להפנות אליהם שוב במסגרת פסק דין זה, והמעוניין יוכל לדלותם משם.

אקדים ואומר, לענ"ד, אילו הפשרה אמורה ליצור הכרעה בין השיטות השונות, בין הסבורים שיש להצמיד הצמדה מליאה למדד (ובנדו"ד יהיה הערך כ-3 מיליון ש"ח) ובין הסבורים שאין להצמיד כלל (ובנדו"ד הערך יהיה 600 ש"ח בלבד), קשה להבין את הפשרה שעשה בית הדין האזורי שמגיעה לסך של 150,000 ש"ח. תמיהה זו תהיה נכונה גם אם לא מדובר בהכרעה בין שיטות החלוקות מהקצה לקצה אלא מכוח ספק הלכתי שמסתפק בו בית הדין בעצמו, האם יש להצמיד כתובה למדד אם לאו, גם אז הפשרה הזו אינה ברורה.

נוסיף ונאמר את הדברים הבאים.

הגר"ש שפירא שליט"א במאמרו, 'קונטרס משפט הכתובה' (שורת הדין ח"ב עמ' קצג ואילך), ניתח בהרחבה את סוגיית ההצמדה למדד בכתובה, ולענ"ד דבריו ברור מיללו, שאין מקום להחיל כלל את מחלוקת הפוסקים הכללית בשאלת ההצמדה בשאר החובות, לשאלת ההצמדה בכתובה, והעיקר להלכה, שבנוגע לכתובה אין מקום להצמידה למדד, אם לא נתפרש כך בכתובה.

אולם, על אף האמור, לדעתי, יש לבעל דין מקום לחלוק על מסקנתו של הגר"ש שפירא שליט"א במאמרו הנ"ל, שלדעתו שם, מאחר ואין מקום להצמיד למדד את הסכום הנקוב בכתובה, הרי שהחיוב יישאר כפי הסכום הנקוב בכתובה (ובנדו"ד לכאורה ה-600 ש"ח בלבד), גם כאשר מדובר בסכום שולי ביותר. לענ"ד אין הדבר כן, וגובה החיוב הסופי יהיה תלוי בהתאם לנסיבות של כל כתובה וכתובה, והנסיבות שבפנינו הם דוגמא טובה לזה, וכפי שיבואר להלן.

והנה, אילו העדר הצמדה למדד היה משאיר את גובה הכתובה על סכום סביר, כמו בשנים האחרונות, שהאינפלציה איננה מורגשת כלל, הרי שגם אומד דעת הצדדים, לא היה מוביל לשינוי כל שהוא בגובה הסכום שבכתובה, וכמו שבהרבה מהעסקאות המתנהלות במשך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובהתחייבויות הכספיות, הזוכה לא רץ לדרוש הצמדה למדד של המחוייבות הכספית אם המדד היה נמוך (אלא אם כן התפרש בהסכם להדיא), כי אומד דעת הצדדים מוביל למסקנה, שהצדדים התכוונו לספוג את עליית המדד הנמוכה. ולכן, בכתובות שהצמדתם למדד תוביל לתוספת שולית לא נשמעות בבתי הדין טענות להצמיד למדד. ניתן לומר, שגם כאשר התוספת תהיה משמעותית, אבל כאשר נשמיט את התוספת עדיין לסכום הנקוב בכתובה תהיה משמעות סבירה, בדרך כלל, לא נשמעות טענות להצמדה, והסיבה לכך היא אומד דעת הצדדים על מחילה מראש של תוספת שכזו. ואמנם, במקרה האחרון, אם תועלה טענה להצמדה, יהיה מקום לדון על פשרה בסכום הנוסף, למי שסבור, שיש לטענת הצמדה בכתובה מקום להיאמר.

אבל כאשר מדובר על תקופה של אינפלציה דוהרת ועל תקופה ארוכת שנים, שבה המדד עלה בצורה ניכרת ביותר, כך שהשארית הסכום הנקוב אינו סביר בעליל, וכמו בנדודי, הרי שאומד דעת הצדדים מוביל למסקנה, שלא לתוצאה הזו התכוונו הצדדים במעמד החופה, שהחייב בכתובה בעתיד יעמוד על 600 ש"ח או על 3 מיליון ש"ח. לדעתי, בנסיבות קיצוניות שכאלה, ביחס לשתי האפשרויות, זוהי אומדנא דמוכח לכולי עלמא, ללא שום ספק, והרי הם דברים שבלבו ובלב כל אדם, שלא זו הייתה הכוונה בהתחייבות של המשיב (החתן בחופה) בכתובה, לא ל-600 ש"ח ואף לא ל-3 מיליון ש"ח. לפיכך, בכה"ג, לא ההכרעה בשאלת ההצמדה עומדת על הפרק אלא מה עושים בכה"ג, כשברור ביותר, שכל אחת מהאפשרויות אינה יכולה להתקיים, ושלא על דעת כן נעשתה ההתחייבות.

ובכן, כשבאים להכריע בשאלת ההצמדה של כתובה "ישנה", לא מדובר כלל בפשרה בין שתי קצוות בהלכה אלא באומד דעתו של החתן (ואולי גם של הכלה) במעמד החופה, ולפי אומד דעת זה, יש לקבוע את הסכום החלופי שיחייב בו הבעל עבור הכתובה.

לדעתי, בכה"ג, בית הדין צריך לשער לפי שיקול דעתו, במה היה מתחייב החתן, ולמה הכלה היתה מסכימה, אילו היו הנסיבות החדשות שהתרחשו לאחר מכן (האינפלציה הגבוהה מאוד), היו ידועים מראש לחתן ולכלה, כשנשללות לחלוטין שתי האפשרויות שבקצוות, לא ה-600 ש"ח ולא ה-3 מיליון ש"ח. (ראה להלן, על הביסוס ההלכתי שמאפשר יצירת התחייבות, שהוא לא התחייב בה במפורש)¹.

כיצד יהיה שיקול דעת זה ועל מה הוא יתבסס? נראה בעיני, שהגורם המרכזי שיש לקחת בחשבון בכה"ג הוא גובה ההתחייבות שהייתה נכונה לשעת ההתחייבות ביחס לשאר הכתובות שהיו באותה העת. לפי זה, מאחר ואין ספק ש-6 מיליון לירות בשנת 1979 היה סכום גבוה מאוד ביחס לכתובות אחרות באותם שנים, יש להחיל בדומה לזה על המשיב התחייבות גבוהה ביחס לגובה הכתובות הנהוגות כיום. החתן (המשיב דנן) ביקש לבטא בהתחייבותו חיבה יתירה לכלתו ולכן התחייב בסכום גבוה מהנורמה שהיתה מקובלת בשעתו. התחייבות רעיונית זו היא ההתחייבות שנחייב אותו כיום, והיא היא אומד דעתו בזמן ההתחייבות בשעתו. דרך משל, אם ההתחייבות של 6 מיליון לירות באותה העת היתה פי שניים ממה שהיה מקובל אז, נחייב אותו היום פי שניים ממה שמקובל היום, וכן על זה הדרך. כמוכן, שככל אומדנא מעין זו שאיננה

¹ ולענ"ד כך ראוי לנהוג גם בשאלת התרגום של מאתיים זקוקין כסף, שהתחייבות בודאי קיימת אלא שפרשנותה ומשמעותה תתפרש בזמן גביית הכתובה. גם בדין זה לא מדובר בפשרה שנעשית בין השיטות השונות בתרגום ה"מאתיים זקוקין כסף" אלא בפרשנות של ההתחייבות של החתן, אף אם היא לא יכולה להיכנס למילותיו הכתובות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יכולה להיות מדוייקת, יש לנקוט על הצד המיקל ולא המחמיר, ומכל שכן, בכתובה, שמ"קולי כתובה שנו" ולא מחומרתה.

לפי היגיון זה הסכום של 150,000 ש"ח שנקט בו כבוד בית הדין האזורי, לדעתי, לא יכול להיכנס באומד הדעת הזו. רבים מהחתנים כיום מתחייבים בכתובתם 180,000 ש"ח ואף 260,000 ש"ח, ויש המוסיפים עד ל-500,000 ש"ח, כפי שעיינו רואות, ואוזנינו שומעות. מאחר וכן, לא ניתן לאמור בדעתו של המשיב שבפנינו, שבשעתו התחייב בסכום גבוה מאוד, שאם היה צריך לקחת בחשבון את האינפלציה, היה מתחייב בסכום נמוך עוד יותר מהסכומים המקובלים כיום, קרי 150,000 ש"ח. בהתאם לאמור, ההתחייבות שנחייב את המשיב שבפנינו חייבת להיות גבוהה באופן משמעותי מהמקובל היום, ולדעתי זה חייב להיות גבוה מ-500,000 ש"ח. אם לא נאמר כן, תהיה מידת הדין לוקה, שאם בא לפני בית הדין מקרה שבו יש לחייב בו את הבעל במלוא הכתובה, והסכום הנקוב בה יהיה 500,000 ש"ח, הוא היה מחייב אותו במלואה, ואילו המשיב שבפנינו, שביקש לבטא התחייבות גבוהה במיוחד, ולאחר עשרות שנות נישואין, ייפטר בסך של 150,000 ש"ח בלבד, אתמהא².

בנסיבות התיק שבפנינו פטורים אנו להפעיל את אומד הדעת הנזכר. המערערת שתובעת להגדיל את סכום התשלום עבור הכתובה, הצהירה בפנינו, שתסתפק בסכום של 360,000 ש"ח. סכום זה לדעתי הוא נמוך מהסכום שאליו היינו מגיעים לפי המנגנון הקודם, מכל מקום, איננו רשאים לפסוק סכום גבוה יותר, וכפי הידוע, מפסיקת הרמ"א בשו"ע חו"מ (סימן יז סעיף ב), מסוגיית רוניא בבבא בתרא (דף ה ע"א).

אולם, הקושי ההלכתי/המשפטי הוא כיצד ניתן לייצר התחייבות חדשה (כביכול), שהחתן לא התחייב בה מעולם, והאם ניתן לייצר התחייבות מכוח אומדנא בלבד? ומדוע לא נאמר שאם ההתחייבות המקורית בטילה, לא ניתן לחייבו בכלום?
על כך אומר את הדברים הבאים.

הן אמת, אם אדם התחייב בקנין ונמצא הקנין פסול, אין אפשרות ליצור התחייבות חדשה על סמך האומדנא בלבד ואף אם וודאי לנו שהאדם התכוון להתחייב אלא שחסר הקנין המחייב. לפי זה, בנדון דידן, אם אמרנו שההתחייבות הראשונית בסך 6 מיליון לירות, בשתי אפשרויותיה הרגילות – הן של זו שאינה צמודה בסך 600 ש"ח, והן של זו הצמודה בסך 3 מיליון ש"ח – בטילה, מנין נוכל לייצר התחייבות חדשה בסכום אחר רק על סמך אומדנא. אבל זה אינו דומה כלל. במקרה הראשון של קנין פסול, כיון שהתבטל הקנין בטלה ההתחייבות, אבל בנדו"ד הקנין על ההתחייבות, לכאורה, בעינו עומד ורק גובה ההתחייבות הכספית הולך ומתפרש, וכפי שיבואר להלן.

כתובה מוגזמת

כך נהגו בבתי הדין בכל הנוגע לכתובה מוגזמת, לסוברים שאי אפשר לחייב בסכום הנקוב בכתובה כשהיא מופרזת (וכך נוקטים רבים, ורק בשאלה מאיזה סכום תיחשב הכתובה מוגזמת ונכתבה רק לכבוד בעלמא, בזה הדברים לא ברורים; יש האומרים בכה, ויש הנוקטים אחרת, וכבר נשתברו קולמוסין

² וברור לי שיש לבעל דין מקום לטעון שלפי מי שסבור שאין להצמיד כתובה זוהי תוצאה של עליית המדד, ולא של הפסיקה של בית הדין, אבל מציאות שכזו מוכיחה, שגם אם לא מצמידים, יש ליצור מנגנון חלופי של התחייבות שאל"כ נמצאת מידת הדין לוקה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בסוגיא זו³, שאע"פ שמבטלים את החיוב הנקוב בכתובה, מחייבים הם בסכום אחר, ולא פוטרים את החייב בלא כלום, בנימוק שמכיוון שנתבטל החיוב המקורי אז אין מקום לייצר חיוב אחר. אבל גם בנוהג זה, יש את הקושי האמור, שזה מנין לנו, ולמה לא נאמר שמאחר וההתחייבות המקורית בטלה, כבר לא קיימת התחייבות חלופית, ולכאורה, במקורות ההלכה איפכא מסתברא, וכלהלן.

בנין אב במקורות ההלכה לכך, שאפשר בכה"ג ליצור מחוייבות בסכום אחר, הוא מהדין של 'אסמכתא דלא קניא', שעל אף שאת ההתחייבות המופרזת לא ניתן לחייבו, מכל מקום, התחייבות סבירה נוכל לחייבו, לדעת הרי"ף וסיעתו, וכלהלן.

נפסקה הלכה, שאדם שקיבל בקבלנות שדה לעובדה ולהתחלק ברווחים, והתחייב שאם יוביר אותה ישלם אלף זוז (סכום מופרז ביחס לנוק האפשרי), והוביר אותה, הוא פטור מהתחייבותו שזוהי אסמכתא דלא קניא, ומקורה בבבא מציעא (דף קד ע"ב), ונפסקה להלכה בשו"ע חו"מ (סימן שכח סעיף ב).

בשאלה, האם לאחר שביטלנו את ההתחייבות באלפא זוזי שהיא התחייבות מופרזת והיא אסמכתא, האם המקבל חייב בסכום אחר, ומה יהיה גובהו, נחלקו הראשונים.

הרי"ף כתב על אתר:

"ומסתברא לן דמיחייב ליתן שיעור מאי דאוביר בשוי, דלא קאמר רבא הויא אסמכתא ולא קני אלא בההוא שיעורא יתירא, דהוה ליה גוזמא ולא קני אבל שיעור מאי דאוביר בשוי יהיב, ובכי הא מילתא לא אמרינן אסמכתא היא דהא תנן שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו דכיון דשיעור מאי דאוביר בשוי הוא דיהיב שעבודי שעביד נפשיה וגמר ומקני, הכא נמי לענין אלפא זוזי מאי דאוסף על שיעור הראויה לעשות הוא דהוי אסמכתא ולא שעביד נפשיה, אבל שיעורא דראויה לעשות איתיה בכלל אלפא זוזי ושעבודי משתעבד בגויה ומיחייב ביה ומאי דפייש עליה אמרינן אסמכתא היא ולא מיחייב בה ואשכחן לרבא גופיה כי האי גוונא [דף ק"ט ע"ב] בענין ההוא שתלא דאמר אי מפסידנא מסתליקנא בלא שבחא ואמר רבא אסמכתא היא ולא קניא ואקשינן ומ"ש מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ושנינא התם מאי דאפסיד משלם ה"נ מאי דקא מפסיד מנכינן ליה ואידך יהבינן ליה והא נמי דאלפא זוזי דכוותיה מאי דאפסיד והוא מאי דאוביר משלם ואידך לא."

אבל הרא"ש שם (פ"ט סימן ז) כתב על דברי הרי"ף:

"ולא הבנתי ראיותיו, הא דאייתי ראיה ממתניתין ליתא, דבמתני' כתב ליה אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא, ואי לא כתב לא מחייב מידי, מדתלי טעמא שכן כתב לו, אבל הכא דאמר יהיבנא לך אלפא זוזי לא כוון אלא להגזים לא שיעבד עצמו לכלום, דאי אפשר לחלק דבריו ולומר על מאי דגזים לא שיעבד עצמו ועל השאר שיעבד אלא כל דבריו כמאן דליתנהו דמי ואין כאן שיעבוד של כלום [...] אבל הכא כשתסלק דבריו לא מיחייב מידי."

³ ויעויין בפס"ד מביה"ד בירושלים (תיק 1052109/1) מיום כ"א בסיוון התשע"ו (27.6.2016); מבית הדין באשקלון (תיק 1-21-5192) מיום י"ז בחשון תשס"ז (8.11.2006); מבית הדין הגדול (תיק 842107/1) מיום כ"ד בסיוון התשע"א (26.06.2011) באריכות רבה, ועוד בפד"ר (כרך טו עמוד 218 ואילך).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(יש להעיר, שאף שהרא"ש חלק על העיקרון שבדברי הרי"ף הסכים עימו הלכה למעשה, וכלהלן).

בפשטות, המחלוקת בין הרי"ף לרא"ש היא, האם נכללת בכלל ההתחייבות של האלפא זוזי גם ההתחייבות לשלם במיטבא, שלדעת הרי"ף מאחר והיא נכללת בה, הרי שגם אם ההתחייבות לאלפא זוזי בטילה, ההתחייבות למיטבא הכלולה בה אין סיבה לבטלה, שאין בה חיסרון של אסמכתא כמוכח מהמשנה, ולכן היא שרירה וקיימת, ואילו לדעת הרא"ש אין ההתחייבות למיטבא כלולה בה, ומאחר ובטלנו את ההתחייבות לאלפא זוזי, מהיכי תיתי לחייבו במיטבא, שלא נתחייב בה מעולם.

לפי זה, יש לומר שזוהי מחלוקת עקרונית, בכל התחייבות שיש בה אסמכתא ואפשר להכליל בה התחייבות שאין בה אסמכתא, האם הכל בטל כדעת הרא"ש או שהחלק שאין בו אסמכתא שריר וקיים מכוח התחייבותו, וכדעת הרי"ף.

ולכאורה, בכל כתובה מוגזמת שבטילה (למאן דסבירא ליה הכי) שדמיא לאסמכתא, ולא גמר בדעתו להתחייב כלל, האם ניתן לחייבו בסכום אחר, שאין בו אסמכתא, יהיה הדין תלוי במחלוקת זו של הרי"ף והרא"ש, ורק לדעת הרי"ף ניתן לחייבו בחלק מהכתובה, בחיוב סביר, שלא יהיה בו משום אסמכתא, והעדר גמירות דעת⁴.

והנה, נחלקו אחרונים, כיצד נפסקה הלכה במחלוקת זו, ונראה שרבים סבורים שהלכה כדעת הרא"ש וסיעתו.

בשו"ע חו"מ (שם) כתב:

"לא עבדה, אלא הובירה כולה או מקצתה, שמין אותה כמה היא ראוייה לעשות, ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו. ואם התנה עמו אם אוביר ולא אעביר אשלם אלף זוז, הרי זו אסמכתא, ואינו חייב לשלם, אלא נותן כפי מה שראוייה לעשות בלבד."

ובדעת השו"ע אי סבירא ליה כהרי"ף, ומה שנותן לו כפי מה שראוייה לעשות זה מחמת התחייבותו שלו או מטעם אחר כדעת הרא"ש, לא ברירא מילתא.

הסמ"ע שם (ס"ק ג) כתב שהמחבר ס"ל כהרא"ש, וכך נראה בשו"ת חוות יאיר (סי' קסח) הובא בפת"ש (סי' שכח ס"ק ב), ומאידך, בבאור הגר"א שם (ס"ק ג) ביאר דברי השו"ע כדעת הרי"ף.

כמה מהאחרונים כתבו להדיא להלכה כדעת הרא"ש, ובכללם התומים (סי' סא ס"ק י"א), בית מאיר על אה"ע (סי' נ סעיף ו), וכפי שנתבאר דבריו בפד"ר (ח"ג עמ' 149), שער משפט (סי' סא ס"ק א וסי' קכט ס"ק ד), דברי גאונים (כלל עח סעיף כ), ושו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' קנה).

מכל הנ"ל, נראה לכאורה, שהעיקר להלכה הוא כדעת הרא"ש, ולכל הפחות, יוכל הנתבע המוחזק לומר קים לי כשיטת הרא"ש וסיעתו. לפי זה, אם באנו לבטל את ההתחייבות המופרזת שבכתובה, הרי שכל ההתחייבות תהיה בטילה, ואם כן, מנין לנו לייצר חיוב חדש בסכום אחר?

⁴ אמנם עיין בספר קרית מלך רב (להג"ר יהודה נבון ז"ל, בנו של המחנה אפרים) הלכות מכירה פי"א ה"ו שמדבריו משתמע שגם בדעת הרי"ף אין החיוב מחמת שיעבודו של המקבל שהתבטל אלא תקנת חכמים היא זו מאחר והפסיד לחבירו (וגם שיעבד עצמו), ועיין ברמב"ן (בבא מציעא עג ע"ב) מה שכתב בשם רה"ג. ולכאורה, לפי זה, אין להחיל את זה בחיוב כתובה שלא הפסיד את האישה דבר, אבל לענ"ד אין דבריו מוסכמים ולא מתיישבים בלשון הרי"ף, עיי"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אבל לאחר העיון, נראה שבנדוד גם לדעת הרא"ש, ניתן יהיה לחייב בסכום סביר כדמי כתובה, וכלהלן.

כאמור, על אף שהרא"ש חולק על סברת הרי"ף, אינו חולק על דינו, וכמו שכתב שם בהאי לישנא:

"ונ"ל כדבריו ולא מטעמיה אלא כדפרישית לעיל, שכיון שנהגו לכתוב בו אף אם לא כתב מיחייב לשלם מאי דאפסיד, הלכך ה"נ כשתסלק דבריו העמידו על דינו וישלם מאי דאפסיד."

בפשטות, הנראה מדברי הרא"ש, שחיובו של המקבל בסופו של דבר הוא לא מחמת שיעבודו שלו אלא מחמת המנהג המחייב, וכך הבין את דבריו שער המשפט (סימן סא ס"ק א) בתחילת דבריו, ומכוח הבנה זו הקשה על דברי הש"ך, עיי"ש. אבל בסוף דבריו כתב, שאפשר שביאור דברי הרא"ש הוא, שאמנם, החיוב במאי דאפסיד הוא מחמת שיעבודו שלו, שאף שלא נכתב הרי הוא כאילו נכתב, אבל לא בגלל ששיעבוד זה כלול בשיעבוד לאלפא זוזי (וכהנחת הרי"ף) אלא מחמת ששיעבוד זה קיים, גם ללא שיתחייב בו במפורש. ביאור הדברים הוא, ששני שיעבודים מייצרים את החיוב שבו מתחייב המקבל לפצות את בעל השדה. האחד הוא השעבוד הנהוג בכל מי שמקבל שדה מחבירו לעובדה, והשני הוא השיעבוד המפורש בשעת קבלת השדה, ועל זה כותב הרא"ש שגם כשנבטל את השעבוד המפורש בגלל האסמכתא שבו, יישאר השיעבוד הנהוג, ועיי"ש שם בשער המשפט שמיישב בכך מה שהוקשה לו בדברי הש"ך.

שתי אפשרויות אלו לא יכולים להתקיים בכתובה מוגזמת, בדעת הרא"ש.

בהעדר התחייבות מפורשת בתוספת הכתובה, לא ניתן לחייב את החתן בסכום כל שהוא עבור התוספת, לא מחמת מנהג שמחייב ואף לא מחמת הדין שאע"פ שלא נכתב כאילו הוא נכתב, שזאת לא מצאנו, שמי שלא כתב כתובה כלל יתחייב בתוספת כל שהיא⁵.

אולם, לענ"ד הבדל גדול יש בין סוגיית אסמכתא הנ"ל לכתובה מוגזמת. בסוגיית אסמכתא הבעיה היא בעצם ההתחייבות הכספית, שכל כולה לא נועדה אלא להבטיח לבעל השדה, שלא ידאג והוא יעבד את השדה ושיסמוך על המקבל. הוא בעצם לא התכוון לפצות אותו כלל, ורק לגרום לו לבטוח בו. לא בגובה הפיצוי יש בעיה של גמירות דעת אלא בעצם ההתחייבות הכספית לפיצוי. לכן כותב הרא"ש, שאם בטלנו את תוקפה המשפטי של ההתחייבות הרי שהיא בטלה כולה, ומנין לנו לחייבו בחלקה, וכלשונו של הרא"ש: "אבל הכא דאמר יהיבנא לך אלפא זוזי לא כוון אלא להגזים לא שיעבד עצמו לכלום". זאת אומרת, לא היתה כלל כוונה להתחייב. ומכל מקום, מחמת ההתחייבות הכלולה ומקופלת בעצם קבלת השדה וכפי הנהוג, הוא חייב בפיצוי חלקי ולא מחמת התחייבותו שאין בה ולא כלום. ובזה נחלק הרא"ש עם הרי"ף, שהרי"ף סבירא ליה, שהבעיה היא בגובה הפיצוי ולא בעצם ההתחייבות. לכן, במקום שלא נהוג להתחייב אפילו במיטבא, יהיה פטור בלא כלום לדעת הרא"ש⁶.

לעומת זאת, בהתחייבות של חתן בכתובה מופרזת, זה ברור, שלא עצם ההתחייבות היא בעייתית ורק בגובה הסכום הנקוב בה חסר בגמירות דעתו, שהרי כל חתן מתחייב בכתובה.

⁵ אמנם, ייתכן שהגישה המחייבת בכה"ג בסכום כתובה השווה לדמי מחייה לשנה בנויה על יסוד זה, שאע"פ שלא נכתב כאילו נכתב סכום מינימלי זה.

⁶ הכ"נ מדברי הסמ"ע (סי' שכח ס"ק ג) והוות יאיר הובא בפת"ש (ס"ק ב), שהטעם הוא משום שכיון שרגילים לכתוב, כאילו כתב, ומשמע שאם שאין רגילים אין לחייב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בכה"ג, לענ"ד גם לדעת הרא"ש אין סיבה לבטל את עצם ההתחייבות אלא רק את גובהה. בהתחייבותו, החתן מצהיר כלפי כלתו שלא רק את הסכום המקובל והסביר אני מתחייב לתת לך אלא הרבה מעבר לכך. שתי נדבכים יש בהתחייבותו, אחת על גבי השנייה, ואם את הנוספת שלא באה מתוך גמירות דעת שלימה להתחייבותו הכספית בטלנו, נשארה הראשונה בתוקפה. כך לענ"ד ניתן לבאר את הנוהג המקובל לחייב בכתובה מוגזמת, סכום אחר באופן שיתאים גם לדעת הרא"ש.

והנה בנדו"ד של כתובה 'ישנה' שלא ניתן לחייב בה לא את הסכום הנקוב בה ולא את הסכום המוצמד, הדברים עוד יותר פשוטים, שגם לדעת הרא"ש, ניתן לחייב בסכום אחר מהטעם הבא.

אמנם, בסוגיית כתובה מוגזמת, על אף האמור לעיל, יש לבעל דין מקום לחלוק ולומר, שסוף סוף, מאחר והתחייבותו המקורית בטילה, מאחר ו'אסמכתא לא קניא', מנין לנו לייצר חיוב חדש. מכל מקום, בשאלת כתובה 'ישנה' שאיבדה מערכה, לא ההתחייבות עצמה בטילה, שהרי לא היה בה בשעתה בעיה קניינית כל שהיא, לא בעצם ההתחייבות ואף לא בסכום שבה. המימוש של ההתחייבות לאחר שנים הוא זה שמעורר את הקושי, שכן, הסכום שבה בטל, מאחר ועל סכום זה כפי שהוא היום, לא התחייב ולא היה בדעתו להתחייב. ההתחייבות מעולם לא התבטלה, ולא היה בה פגם כל שהוא שיבטל את תוקפה המשפטי, בכה"ג, לכאורה, פשוט שגם לדעת הרא"ש אפשר לחייבו בסכום אחר.

התחייבות כספית שאינה מוגדרת מראש

והנה, האפשרות לחייב בסכום חדש, שהחתן מעולם לא נתחייב בו, מעורר קושי נוסף, והוא, מנין לנו, שניתן לחייב אדם בסכום שהוא לא נתחייב בו מעולם בשעת הקניין וההתחייבות עצמה, ורק מתפרש על ידי בית הדין בשלב מאוחר יותר. בניגוד לכתובה מוגזמת שניתן לכלול את הסכום שנקבע על ידי בית הדין בתוך הסכום המופרז שבהתחייבותו של החתן, הרי שבכתובה שהסכום הנקוב בה (ללא הצמדתו למדד) הוא שולי ביותר, איך ניתן לחייב בסכום גבוה יותר שלא נכלל בסכום המקורי.

אבל לענ"ד נראה, שככל שההתחייבות עצמה בשעתה היא ברת תוקף ונעשית בגמירות דעת שלימה, אין בעובדה שהסכום הנקוב בה אינו החלטי בכדי לפגום בתוקפה המשפטי של ההתחייבות, והרי זה כאילו ההתחייבות הראשונה היא על דעת הסכום שייקבע על ידי בית הדין בעתיד, אם יתברר שלסכום הנקוב אין את המשמעות שביקש להביא לידי ביטוי בשעת ההתחייבות.

מעין זה מצאנו בדינים אחרים.

הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' תרכט) בדבריו הידועים כתב, שלא תישמע טענה כנגד חיובו של החתן בכתובה, רק כיון שלא הביין מה כתוב בה, ונפסק להלכה בשו"ע חו"מ (סימן סא סעיף ג).

בטעמו של דין זה נאמרו שני טעמים. האחד שאם החתן קיבל בקניין (או חתם על הכתובה) חזקה שהסבירו לו מה שכתוב בה ועל כך התחייב, אבל הטעם השני הוא שגם אם נקבל את הטענה שבאמת לא ידע על מה הוא מתחייב, סוף סוף, משמעות ההתחייבות שלו היא על מה שכתוב ומה שיתפרש בכתובה, גם אם בשעת ההתחייבות הוא לא ידע מה כתוב. זוהי התחייבות גמורה, שמשמעותה תתפרש יותר מאוחר על ידי אחרים, אבל המחוייבות בה חלה כבר מהרגע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הראשון. בדומה לזה, בנדו"ד, הפרשנות הכספית שבית הדין ייתן להתחייבותו הראשונה, לפי אומד הדעת העכשווי היא אינה התחייבות חדשה אלא כלולה היא בהתחייבות הראשונה.

כך גם ניתן לראות בשאלת תוקפה המשפטי של התחייבות בדבר שאינו קצוב, שלדעת רוב ככל הראשונים (ושלא כדעת הרמב"ם) יש תוקף מחייב, ועל אף שהיא הולכת ומתפרשת בהתאם לנסיבות שיתבררו מאוחר יותר, וכלהלן.

ידועה היא שיטת הרמב"ם שאין תוקף משפטי מחייב, להתחייבות בעלת משמעות כספית שאינה קצובה בשעת ההתחייבות, ולכן כתב (פ"א מהל' מכירה הט"ז):

"חייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות חמש שנים, אף על פי שקנו מידו לא נשתעבד, שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה, וכן הורו רבותי."

אולם, כידוע חלקו על הרמב"ם רוב ככל הראשונים (ראב"ד, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ועוד).

וכתב מרן בבית יוסף (סי' ס) בלשון זו:

"כתב הריטב"א בתשובה (סי' קסג) כך דעתי ודעת רבותי שכל המחייב עצמו בקנין לזון את חברו זמן ידוע חייב לזונו הזמן ההוא ואף על פי שלא נתן קצבה למזונות, ואף על פי שהרמב"ם חולק בזה לא הסכימו עמו גדולי בעלי הוראה ז"ל וכך רבותי עושים מעשה בכל יום לפי שהדבר מוכרע להם מכמה מקומות."

וכך פסק מרן בשלחנו הטהור (ח"מ סי' ס סעי' ב, וחזר לפסוק כן בס' קלא סעי' יג, ובס' רז סעי' כא):

"המחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שנתחייב לזון את חברו או לכסותו חמש שנים, או שלא נתן קצבה לשנים אף על פי שקנו מידו, לא נשתעבד להרמב"ם, וחלקו עליו כל הבאים אחריו לומר שהוא משתעבד, והכי נקטינן."

כך נאמרו הדברים בערב שנתחייב להיות ערב בסתם על כל מה שיתן המלווה ללווה, וכך במי שמחל על כל מום שיימצא במקח⁷.

גם בסוגיא זו, ההתחייבות הראשונה אינה ברורה אלא הולכת ומתפרשת עם הנסיבות שיתרחשו לאחר מכן, גובה המזונות, יוקרם, וצורכיהם. וכמו כן, בגובה ההלוואה שנתן המלווה ללווה בפועל, והמום המיוחד שיימצא במקח. ואף שאין מזה ראייה של ממש לדברנו, זכר לדבר יש כאן, שניתן להחיל (סכום) התחייבות שלא נתפרשה על ידי המתחייב עצמו אבל היא יכולה להיות כלולה בה.

סוף דבר, לענ"ד בכל כתובה 'ישנה' שהסכום הנקוב בה (ללא הצמדו למדד, וכפי שנראה עיקר לדינא) אינו מבטא כלל את כוונת המתחייב בשעתו הראשונה, ניתן לחייב בסכום אחר לפי ראות עיני הדיינים, וחיוב זה כלול בכלל התחייבותו הראשונה גם אם לא נתפרש בה.

⁷ ויעיין באריכות רבה למרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ג ח"מ סימן ד), דוגמאות נוספות לדיון זה של התחייבות בדבר שאינו קצוב, מהם דומים יותר לנדון שבפנינו ומהם דומים פחות, אבל העיקרון אחד הוא, שלדעת רוב ככל הראשונים אין פגם בכך שהתחייבות לא נתפרשה בשעתה, וכפי שהיא מתפרשת בעתיד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראוי להעיר, שלפי האמור, שניתן לחייב בכתובה 'ישנה' על פי אומד הדעת בסכום אחר מהסכום הנקוב בה, מתיישבת שאלה עקרונית אחרת.

יש שחששו, בכל זוג שיש לו כתובה 'ישנה' שאיבדה מערכה הכספית (ללא ההצמדה למדד, לסבורים שכך הלכה) עד כדי ביטול התוספת כתובה כליל, שכן הסכום הכולל יהיה פחות ממאתים וזו דהיום, שלדעתם, יש מקום להצריך לכתוב כתובה חדשה, כדי שלא ישהה עם אשתו ללא כתובה. לפי האמור, לעולם אומד הדעת (גם ללא הצמדה) של בית הדין שידון בגביית הכתובה יוביל לחיוב בתוספת בעלת משמעות כספית, והכתובה ה'ישנה' היא עצמה מתחדשת.

ובכן, לפי דרך זו של אומד דעת החתן/המשיב (או שני הצדדים, החתן והכלה), ובהתחשב בכך שהמערערת תבעה את הגדלת הסכום לסך 360,000 ש"ח בלבד, זהו הסכום שנחייב בו את המשיב.

זו דרך אחת להגיע להכרעה הנ"ל, או כלך לדרך אחרת, שתוביל אף היא לאותה מסקנה.

הנה, אם חייבנו את המשיב בסך הכתובה ללא הצמדה היינו מגיעים לסך של 600 ש"ח. בכגון זה שחיובו של הבעל בתשלום הכתובה הוא וודאי ללא שום ספק, אבל מאידך גיסא, הסכום שישולם הוא לא סביר כלל, יש שכתבו שיש להפעיל את המנגנון של 'פיצויי גירושין' כתחליף לחיוב שבכתובה. אמנם, בסוגיית 'פיצויי הגירושין' וגובהם, ישנה מחלוקת קדומה ועכשווית בין הדיינים, מכל מקום, בהצטרף העובדה, שאיננו מצמידים את הכתובה לערכה העכשווי, ובהעדר כספים שייתנו למערערת מכוח חוק יחסי ממון ואיזון המשאבים (שלא ידועים כעת בפנינו), בכה"ג אנו סבורים שיש להפעיל את מנגנון הפיצויים, מבלי לנקוט עמדה באופן כללי בסוגיית הפיצויים (וראוי לציין שלחברי ההרכב החתומים מטה, שלוש דעות שונות בנושא, ונכתבו בפסקי דין אחרים). גם לדרך זו יש להניח, שהסכום הכספית של הפיצויים שהיינו מחייבים בהם את המשיב היו גבוהים ממה שהאשה/המערערת דרשה, וכאמור, איננו רשאים לחייב יותר ממה שדרשה, קרי 360,000 ש"ח, מסקנה זהה לדרך הקודמת.⁸

מסקנה

סוף דבר, לאור האמור, אם דעתי תקבל יש לפסוק:

א. הערעור מתקבל חלקית, והסכום שישלם המשיב למערערת כדמי כתובתה יהיה 360,000 ש"ח.

ב. אין צו להוצאות.

ג. התיק מוחזר לבית הדין האזורי.

ד. התיק ייסגר.

הרב ציון לוז אילוז

⁸ ראוי לציין כאן את שיטתו של הרה"ג יעזר אריאל שליט"א המובאת בספרו תורת המשפט (חלק ב, עמ' 341 ואילך), שבמקום שלא ניתן לחייב את הסכום הנקוב בכתובה, ככל שברור לבית הדין שהיה ראוי לחייב את הבעל בכתובה בשל מעלליו כנגד אשת נעוריו, יש לבית הדין לחייבו בסכום הגון בתורת קנס, עיי"ש באורך, ואף שאין דבריו מוסכמים, ויש לבעל דין מקום לחלוק, מכל מקום חזי לאיצטרופי לאמור בכאן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראיתי מש"כ עמיתי הגר"צ לוז. ויש לפלפל בדברים, אך אין הזמן נותן עתה ועוד חזון למועד. אך בעיקר עניין זה של הצמדה כבר הארכתי בקונטרס משפט הכתובה שהזכיר ידידי, ומסקנתי שאין מקום להצמיד כתובה כלל, אמנם קונטרס זה הינו חלק מפסק הדין המקורי בתיק נתניה 1-24-3615, ובהמשך פסק דין זה ובמקומות אחרים כתבתי שבמקום שערך הכתובה ירד, ראוי שבית הדין יפסוק פיצויים, ומפני שהדברים ארוכים נעתיק רק ההנהגה המעשית שצריך ביה"ד לנהוג, בשילוב תיקונים מחייבים.

בתקופת קום המדינה (ובודאי בתקופה שלפניה) היה מנהג בתי הדין לפסוק לאשה פיצויים ואף מעבר לסכום שנכתב בכתובה. הן אמת שאף שהתבקשו מספר פעמים לפסוק לאשה פיצויים מעבר לכתוב בכתובה, מעולם לא פסקנו פיצויים, וטעמא דמילתא מפני שלאשה יש היום זכויות על פי חוק, זכויות שרוב רובם של הבעלים נותנים לאשה ואף מרצונם, ושוב אין מקום לפיצוי נוסף, אמנם זכורני שבעת עריכת כתביו של הגרי"א הרצוג הרה"ר הראשון של מדינת ישראל, כמעט לא היה פסק דין שבו לא היתה התיחסות לקציבת פיצויים או אי קציבתם מעבר לאמור בכתובה. וברור שמנהג זה המוזכר בפיו תמיד כמנהג בתי דין היה המנהג הרווח והפשוט באותה תקופה, וכל עוד לא נחקקו החוקים ולא נקבע מנהג המדינה המבטיח זכויות לאשה ברכוש בני הזוג אחרי הגירושין. ולפיכך אף שנראה שברוב המקרים בהם תקבל האשה זכויותיה על פי חוק אין מקום לקצוב לה גם פיצויים, ישנם מקרים בהם ביה"ד יוכל לקצוב פיצויים או להצמיד הסכום שנכתב בכתובה להבטחת זכויותיה, וזה כפשרה הקרובה לדין.

ואף שבית דיננו לא פסק פיצויים בשנים האחרונות, למרות מנהג כזה בעבר, אין לומר שכיום בטל המנהג ואין סומכים עליו. שנהי שנוהג זה של מתן פיצויים לא שכיח בשנים האחרונות טעם הדבר הוא מפני שמתן פיצויים לא נצרך כמעט בשנים האחרונות, עקב שינוי המצב החוקי. שהרי עד שנת 1973 נהגו בתי המשפט לפסוק על פי חזקת השיתוף, אך משנה זו והילך עת התקבל חוק יחסי ממון פוסקים על פי חוק זה. ואם כן בפועל הרי ברוב רובם של המקרים, האשה מקבלת מחצית מהרכוש אותו צברו בני הזוג, ואם כן שוב אין מקום לפסיקה נוספת של פיצויים, שהרי האשה כבר מקבלת פיצוי על ההשקעה שהשקיעה בחיי הנישואין.

ואכן בפסק דין מיום ט"ו בסיון תשי"ח (3.6.1958) קובע ביה"ד הרבני הגדול, כיון שהאשה "מקבלת חצי מכל הרכוש ורק חצי נשאר בשבילו, כבר אין מקום לחייבו נוסף על כך בפיצויים". ובפסק דין מיום י"ד בכסלו תשמ"מ (4.2.1979) מובא בפד"ר (כרך י"ב עמ' 124) כתב ביה"ד הרבני הגדול:

"כי כאשר עילת הגירושין היא טענת הבעל שרוצה לקיים מצות פריה ורביה, וכשמחלת האשה באה לא באשמתה, נוהגים בתי הדין לחייב את הבעל לשלם פיצויים בנוסף לכתובתה [...] לפי שיקול דעת ביה"ד, שיתן לה מחצית רכושו, או משווי הקרוב לזה. אולם במקרה [...] שהאשה כבר תבעה וקיבלה מבית המשפט החלטה על חלוקת הרכוש, אין כלל, מקום לחייב את הבעל ליתן לה גם חצי רכוש וגם את הדירה של הזוג כולה."

הא בהא תליא, פיצויים וחלוקה שווה של הרכוש. הנהגה זו מוזכרת בפסקי דין רבים בשם "אין כפל מבצעים" (ביטוי השגור בפי העם, אך אינו באמת הגדרה מהותית, ולכן לא נוח לי ביטוי זה, ואכמ"ל).

ולפי זה יש לומר שמנהג בתי דין לא בטל גם כיום, אלא שלאור המציאות המשפטית השוררת כיום במדינת ישראל, שבדרך כלל הנשים מקבלות מחצית הרכוש, לא נצרכת פסיקה נוספת של ביה"ד לגבי פיצויים. אמנם ודאי יש מקום לפסיקת פיצויים במקרה שלאשה לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מגיעות זכויות בנכסים שצברו על פי חוק, או היכא שבפועל הצדדים לא צברו נכסים משותפים, אבל הבעל הינו אדם אמיד. וכמו כן במקרה שהצדדים עדיין לא צברו רכוש, אך האשה השקיעה מאמצים בבית המשותף של בני הזוג, דבר שאיפשר לבעל להתקדם ולצבור פוטנציאל השתכרות, הדוגמא המצויה היא של אדם שרכש השכלה ובמשך שנים רבות של לימודיו האשה היא שטרחה החזיקה את משק הבית, גידלה את הילדים ואיפשרה לבעל להתקדם ולהגיע להשגיו. במקרה כזה אם יתגרשו הצדדים לפני שהבעל יתחיל למצות את פוטנציאל השתכרותו, תקופת האשה אחרי השקעתה במשך שנים רבות בעזרה לבעל, שהרי לבסוף היא יוצאת מן הנישואין כשידיה על ראשה, ובמקרה כזה אף החוק לא מקנה לה זכויות, וברור שבמקרה כזה ודאי ראוי שביה"ד יקצוב פיצויים.

כמו כן יש לקצוב פיצויים לאשה, כשמת הבעל וילדיה קטינים, ובמקרים אלו ראוי להגבות כפיצויים את הכתובה בתוספת הצמדה, במקרה זה קיים גם טעם נוסף מפני שהאשה היא המגדלת והמטפלת בילדים אחרי מות אביהם. בכל מקרה קציבת הפיצויים תלויה בדעת ביה"ד, סכום הפיצויים יקבע על ידי ביה"ד, כשביה"ד מביא בחשבון מי הוא הגורם לגירושין, יכולתו הכלכלית של הבעל, הזכויות הממוניות שקיבלה האשה על פי חוק, יכולתה של האשה לחיות חיים סבירים אחרי הגירושין. וכמו כן יש להביא בחשבון גם את העובדה שהאשה היא המגדלת את ילדי הצדדים למרות שאין עליה חובה לעשות זאת על פי דין, וכמו שכתב התשב"ץ (ח"ג ס' קכז).

אין ספק, שבמקרה כזה הסכום שהתחייב הבעל בכתובה וערכו הריאלי יהיו אחד המדדים הקובעים את גובה הפיצויים המגיעים לאשה, בשקלול הגורמים האחרים שהזכרנו. ועל כל פנים אין ספק שבכל מקרה יש לדון ולפסוק אם אכן יש לשלם פיצויים ואם כן באיזה סכום, וזאת בהתאם לנתונים הקיימים בכל מקרה.

יש להוסיף שגם לגבי הסכום הרשום בכתובה יש לבחון אם הוא נכתב בהתחייבות מתוך כוונה להתחייב והיינו בסכומים סבירים שזה מהווה מדד לבחון כמה התחייב לתת לה, או שנכתב סכום שבעיקרו הוא לכבוד – שעכ"פ מתחייב לה וכדברי הרשב"א הנודעים בתשובה, שע"ה מתחייב אפילו טוען שלא הבין והובא בחו"מ (סימן מה וסימן סח ועוד מקומות) – שאף שמתחייב בסכום זה מעיקר הדין, אך כשירד הערך בגין פירות המטבע, אין זה משמש בהכרח ראייה לאומד דעתו. וכתבתי בקיצור נמרץ ועוד חזון למועד.

והנה מש"כ שבמקום שאין האשה מקבלת זכויות על פי חוק יש מקום לחיוב פיצויים, היינו שאינה מקבלת על פי חוק ממה ששייך לבעל על פי ההלכה, אך במה ששייך לה על פי ההלכה כגון רכוש הרשום על שם שניהם אין זה נקרא שהיא מקבלת ממנו, שהרי היא מקבלת מה ששלה, ולא הבעל נתן לה ומעתה יש מקום לשקול פיצויים במקרה שכזה.

לפיכך בנידון דידן שלדעת ביה"ד (וכן נראה לנו לאור החומר שבתיק), הבעל הוא זה שגרם להרס ופירוק הבית יש לקבל תביעתה להעלאת סכום הפיצוי. ומשכך אני מצטרף למסקנת עמיתי הגר"צ לוז, לפסוק לאשה סך 360,000 ש"ח כפיצוי גירושין.

הרב שלמה שפירא

אני מצטרף למסקנת עמיתי שעל הבעל לשלם לאשה סך 360,000 ש"ח.

הרב א.אהרן כ"ץ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור, בית הדין פוסק:

- א. הערעור מתקבל חלקית, והמשיב ישלם למערערת כדמי כתובתה סך 360,000 ש"ח. אופן ומועדי התשלום ייקבעו על ידי בית הדין האזורי.
 - ב. אין צו להוצאות.
 - ג. התיק מוחזר לבית הדין האזורי.
 - ד. התיק ייסגר.
- ניתן לפרסום בהשמטת פרטים מזהים.
ניתן ביום י"ז באב התשע"ט (18.08.2019).

הרב ציון לוז-אילוז

הרב שלמה שפירא

הרב א' אהרן כץ

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה